

Çeviriler:

Laonikos Chalkokondyles ve Osmanlı Türklerinin Yükselişi*

Jonathan Harris, “Laonikos Chalkokondyles and the rise of the Ottoman Turks”, *Byzantine and Modern Greek Studies*, 27 (2003), s. 153-170.

Jonathan Harris

Çeviren: Murat Keçiş** -Ali Mıynat***

Özet

İstanbul'un 1453'te Osmanlı Türklerinin eline geçişini anlatan birçok Hıristiyan yazar bu olaya, şehrin günabkâr sakinlerinin barbar ve kâfir Türkler vasıtasıyla ilahi bir cezalandırmanın sonucu gerçekleşen bir felaket gözüyle bakarken, Laonikos Chalkokondyles'in tarihi eseri bu soruna çok farklı bir şekilde yaklaşmaktadır. Eser, milletlerin kısmen şans sayesinde, ancak aynı zamanda sahip oldukları erdeme göre de büyümüş ya da yıkılmış olduğunu iddia etmektedir -ki Türkler böylelikle yalnız aracı olmakla kalmayıp başarılarında da hak sahibi olabilmektedir. Bu yaklaşımda, Chalkokondyles klasik Grek yazımını değil, Liny ve Cicero'da bulunan Rönesans İtalya'sıyla bağlantıların bir sonucu olarak benimsemiş olması muhtemel bir Batı geleneğini yansıtmaktadır.

Mayıs 1453'te İstanbul'un Osmanlı Türklerinin eline geçişini kaydeden Hıristiyan yazarlar, Tanrının niçin kâfir Müslümanlar eliyle meydana gelmiş böyle bir felakete izin verdiğini açıklamak gibi zor bir görevle karşı karşıya kalmışlardır. İki temel görüş ileri sürülmüştür. Birincisi meseleleri geleneksel bir ifadeyle, Tanrının günahı cezalandırması olarak görmüştür; söz konusu günah

* Bu makaledeki yorumları, yardımları ve önerileri için Michael Jeffreys, Joseph Munitiz, Rhoads Murphey, Diotima Papadi ve Byzantine and Modern Greek Studies'in adlarını bilmediğim raportörlerine teşekkür etmek istiyorum.

** Yrd. Doç. Dr. Muğla Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, 48000 Kötekli/MUĞLA muratkecis@mu.edu.tr

*** University of Birmingham, Centre for Byzantine, Ottoman and Modern Greek Studies, Doktora Öğrencisi.

genellikle Konstantinopolis halkının kendi kapılarına serilmişti. Örneğin, Mytilene Latin başpiskoposu, Sakızlı Leonard, şehrin ele geçirilmesine eşlik eden yağma ve köleleştirmeyi 1439'da Floransa'da kabul edilen Latin-Grek kiliseler birliğini reddetmesinden ötürü Bizanslılara uğrayan uygun bir ceza olarak değerlendirmişti. Özellikle Rusya'daki Ortodoks yorumcular, oldukça zıt bir sebepten, muğlak bir şekilde ima ettikleri, açgözlülük ve rüşvet neticesinde Roma ile diyalog kurarak yapılan günahkâr uzlaşmadan ötürü, İstanbul sakinlerinin ilahi bir gazaba maruz kalmış olduğuna inanmaktaydı.¹

Bununla birlikte, o kadar da yaygın olmayan ve Hıristiyan doktrininden değil de klasik literatürden esinlenen ikinci bir açıklama daha vardır. Bu düşünce okulu bir çeşit yavaş, ölenemeyen ve ayırıcı olmayan kaderin iş başında olduğunu öne sürmekteydi. Thomas Gascoigne adındaki bir İngiliz rahip bu felaketten yeterince güvenli bir mesafede olmanın verdiği bir üstünkörülikle Türklerin eski Truvalıların torunları olduğunu iddia eder. Bu durum basitçe, iki bin yıl önce Truva'nın Grekler tarafından yağmalanmasının çok gecikmiş bir intikamına müsaade eden talih çarkının kaçınılmaz dönüşüydü.² Benzer bir düşünce bu olaylara daha yakın olan bir Grek [Bizans] tarihçisi Michael Kritoboulos'un çalışmasında görülmektedir. Kritoboulos, Sakızlı Leonard ve Ortodoks Rusların yaptığı gibi Bizanslıları suçlamamıştır. Hiç şüphesiz, belli bireyler hatalar yapıp imparatorluğu yanlış yönetirken, Kritoboulos insanların bir bütün olarak sorumlu tutulamayacağını yazdı. Bunun yerine Polybius ve Thucydides gibi eski Grek tarihçilerinininkine benzer ve 15. yüzyıla kadar Bizans edebiyatının bir özelliği olan klasik *tychê* (τύχη) fikrini tercih etti. "Tychê= Talih" sıra ile insanları açık bir sebep olmaksızın kutsayan veya yıkıma mahkûm eden, kör, sağduyusuz bir talih veya kaderdi. Bu güce tabi olarak, Kritoboulos gezegenlerin rotasyonu gibi milletlerin doğal yollarla yükseldiğini ve düştüğünü izah etmiştir. Sadece, talih Bizanslıları terk etmiş ve Türkleri

¹ Leonard of Chios, "Historia Constantinopolitane urbis a Mahumete II Capta", *Partologia Graeca* 159, 923-43, 943; *Oeuvres complètes de Gennade Scholarios*, ed. L. Petit, X. A. Siderides and M. Jugie, IV (Paris 1931), 211-31; Nestor-Iskander, *The Tale of Constantinople*, trans. Walter K. Hanak and Marios Philippides, (New Rochelle, New York 1998), 30-1, 68-9; *The Nikonian Chronicle*, trans. S. A. Zenkovsky and B. J. Zenkovsky, V (Princeton, New Jersey 1989), 62-7. Düşüşün Doğu ve Batı reaksiyonları için bkz. Steven Runciman, *The Fall of Constantinople*, (Cambridge 1965), 160, 167-8; K. M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, II (Philadelphia 1978), 138-9; Norman Housley, *The Later Crusades from Lyons to Alcazar 1274-1580*, (Oxford 1992), 99-100; Dimitri Obolensky, *The Byzantine Commonwealth: Eastern Europe 500-1453*, (London 1971), 346-350.

² Thomas Gascoigne, *Loci et Libro Veritatum*, ed. J. E. Thorold-Rogers, (Oxford 1881), 16. Türklerin Truvalılarla tanımlanması hakkında bkz. Terence Spencer, "Turks and Trojans in the Renaissance", *Modern Language Review*, 47 (1952), 330-3; D. M. Vaughan, *Europe and the Turk, 1350-1700*, (Liverpool 1954), 66.

bulmuştu. Kritoboulos, Truvalılarla Türkler arasındaki direk bağı kısa kesmesine rağmen Thomas Gascoigne gibi de Truva'nın düşüşüyle karşılaştırma yoluna gitmekten kendini alıkoyamamıştır.³

Ara sıra iki tip açıklama da bir ve aynı eser içinde görülebilir. Lesbos, Ceneviz yöneticilerinin hizmetindeki birlikçi bir Grek olan Doukas, kabahati Floransa birliğinde sözünden dönen Bizanslıların günahlarına yüklerken Sakızlı Leonard'ı andırmaktaydı. Temel eleştiri, Birliğin (Union) emrini imzalayan ve sonra eve dönüş gemisinde fikirlerini değiştiren piskoposlara ayrılmıştı. Doukas, onların imza için para talep ettiklerini, ancak bu hareketlerinden pişman olduklarında parayı iade etmediklerini iddia etmiştir. Bu davranış ki Tanrının Bizanslılara karşı gazabını ateşlemiştir.⁴ Ancak bu temel Hıristiyan bakışı ile birlikte Doukas aynı zamanda “tyché”nin işleyişinin klasik açıklamasına dair ipuçları vermiştir. Bizanslıların “kötü talihine” (οὐκ ἀγαθῆ τύχη) vurgu yapmış ve onların “sefil ve bahtsız” (δύστηνοι ... καὶ δυστυχῆς) olduğunu iddia etmiştir. Bir kez daha, o bu talihsizliği felaketin sorumlusu olarak ortaya koyuyor gözükmektedir. Doukas, Mayıs 1453'teki kuşatmanın doruk noktasından bahsederken talihin İstanbul'u korumaya çok yakın olduğunu, ancak Ceneviz komutanı Giovanni Giustiniani, Ksylokerkon kapısı etrafında savaşırken yaralanıp adamlarıyla beraber surlardan geri çekildiğinde talihin onu terk ettiğini yazmıştır. Sonuçta savunma arasında oluşan gedik şehri daha sonra fethedecek olan Türklerin işine yarayacaktır.⁵ Buna karşın muhtemeldir ki, ilk açıklama Doukas'ın gerçek görüşlerini temsil eder. “Tyché”nin kullanımı büyük ölçüde Doukas'ın yerine getirilmemiş klasik Grekçe nesir yazma isteğinden dolayı sadece göz boyama olarak görülebilir.

Bundan dolayı, genellikle felaket için edebi Hıristiyan tepkisi özellikle yenilikçi ve derin olarak görülmez. Bu tepki ya geleneksel dindarlık ya da basmakalıp edebi klişenin oldukça düşüncesizce kullanımına indirgenmiştir.

³ *Critobuli Imbriotae Historiae*, ed. D. R. Reinsch (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 22. Berlin and New York 1983), 14, 77; *History of the Mehmet the Conqueror*, trans. C. T. Rigg (Princeton 1954), 12, 77. Kritoboulos hakkında bkz. G. Emrich, “Michael Kritobulos, der byzantinische Geschichtschreiber Mehmeds II”, *Materialia Turcica*, I (1975), 35-43; V. Grecu, “Kritobulos aus Imbros”, *BS*, 18 (1957), 1-17. *Tyché*'nin Klasik ve Bizans kullanımı için bkz. Kenneth Sacks, “Polybius on the Writing of History”, (Berkeley and Los Angeles 1981), 136-8; Simon Hornblower, *Thucydides*, (London 1987) 30; Averil Cameron, *Procopius and the Sixth Century*, (London 1985), 36, 117-19.

⁴ Doukas, *Historia Byzantina*, ed. I. Bekker (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Bonn 1834) 215-216 ve *Istoria Turco-Bizantina*, ed. V. Grecu (Bucharest 1958), 267-9. İngilizce çevirisi: *Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks*, trans. H. J. Magoulias (Detroit 1975), 181-2.

⁵ Doukas (ed. Bekker), 20, 232, 284; (ed. Grecu), 41, 289, 355-7; (trans. Magoulias) 64, 191, 222-3.

Dahası, iki açıklamadan hangisi tercih edilmiş olursa olsun, hiç kimse Türklerin iki ihtimalde de bu başarıyı kendi yetenekleri ve faziletleri sayesinde kazandığını göz önünde bulundurmaz. Tam tersine genellikle barbar canavarlar olarak tasvir edilmişlerdir. Doukas, Türklere Hıristiyanlığın kâfir düşmanları olarak derin bir düşmanlığa sahipti ve onların ‘başka hiçbir millette olmadığı kadar’ arzulu, erkek, kadın ve hayvanlarla cinsi münasebete düşkün olduğunda ısrar etmişti. Türk Sultanı II. Mehmed’in (1451-81) hizmetinde bir Grek olan ve Doukas’ın yaptığı gibi bir açıklama yapma ihtimali neredeyse hiç olmayan Kritoboulos dahi, İstanbul’un düşüşünü getirip Türklerin faziletlerine bağlayamamıştır. Mehmed’i Büyük İskender’le karşılaştırıp sultanı ‘fazileti, cesareti, kumandanlığı, talihi ve askeri tecrübesi’ açısından tüm diğerlerinden daha baskın olarak açıklarken, Kritoboulos nihayetinde şehrin düşmesinin nedeninin onun kaderi olduğunu söylüyor gibi gözükmektedir. Bundan dolayı Türkler sadece ya Tanrının intikamının ya da kör kaderin aletiydiler ve azamete yükselişlerini kendilerine borçlu olamazlardı.⁶

Buna karşın hem Doukas hem de Kritoboulos’dan çok farklı bir tarafta yer alan üçüncü bir Grek yazar vardır. Onun çalışmasında günahın cezalandırmasının standart Hıristiyan tanımlaması hiç yoktur. Diğer taraftan, “tyché” geleneğini kullanmasına rağmen, bunu çalışmasını eşsiz kılan dinamik ve orijinal bir yöntem içinde yapar. Bu yazar Laonikos Chalkokondyles’tir.

Chalkokondyles’in çalışması, *Apodeikseis Historiôn* (Ἀποδείξεις Ἱστοριῶν) veya *Taribin Kanıtları* (*Demonstrations of History*) adını taşır. 15. yüzyılın sonlarında bir zamanda, muhtemelen 1480’lerde derlenmiştir. Tamamlanamamasına rağmen çalışma on kitap halinde 1298’le 1463 yılları arasını kapsar. Osmanlı Türklerinin ilk ortaya çıkışıyla başlar, Lesbos adasının fethinin açıklanmasıyla Peloponnesus’taki (Mora Yarımadası) başarısız Venedik seferi ile sona erer.⁷

⁶ Doukas, (ed. Bekker), 33-4; (ed. Greco) 59; (trans. Magoulias) 73; *Critobuli Imbriotae Historiae*, 14, 16; Kritoboulos, *History of Mehmed the Conqueror*, 12, 13; Kate Fleet, “Italian perceptions of the Turks in the fourteenth and fifteenth centuries”, *Journal of Mediterranean Studies*, 5 (1995) 159-72, 164-6; Robert Schwoebel, *The Shadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk (1453-1517)*, (Nieuwkoop 1967) 18-19; Speros Vryonis, “Byzantine attitudes to Islam during the late Middle Ages”, *GRBS*, 12 (1971), 263-86, 273-6, tekrar basımı: Speros Vryonis, *Studies on Byzantium, Seljuk and Ottomans*, (Malibu 1981) no. VIII; A. A. M. Bryer, “Greek historians on the Turks: the case of the first Byzantine-Ottoman Marriage”, *The Writing of History in the Middle Ages: Essays Presented to Richard William Southern*, ed. R. H. C. Davis et. Al. (Oxford 1981) 471-93, 492-3; Steven Runciman, “Byzantine historians and the Ottoman Turks”, *Historians in the Middle East*, ed. Bernard Lewis ve P. M. Holt (London 1962), 271-89, 275.

⁷ Laonikos Chalkokondyles’in çalışmasının iki edisyonu bulunmaktadır: *Historiarum Libri Decem*, ed. I. Bekker (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Bonn 1843) ve *Historiae Demonstrationes*, 2 cilt, ed. E. Darko (Budapest 1922-27), bundan sonra sırasıyla B ve D

Böylece Chalkokondyles Osmanlıları Küçük Asya'da çadırlarda yaşayan deneyimsiz bir kabile olduğu dönemden geniş bir imparatorluğun efendileri ve döneminin büyük güçlerinden biri oldukları döneme kadar taşır. Bunu, bu azametinin yükselişinin sebeplerini araştırdığı ilk sayfadan itibaren yapmıştır.⁸

Chalkokondyles'in verdiği bu açıklamalar kısmen onun geçmişi ve eğitimi ile bağlantılıydı. *Tarih'in Kanutları*'ndaki bir ipucundan, onun 1427-1430 yılları arasında 1204'ten beri Latin yönetimi altında olan ve 1380'lerden itibaren Floransalı Acciaiuoli ailesinin elinde olan Atina'da doğduğu ortaya çıkar.⁹ Bu menşe yeri Chalkokondyles'i Klasik Bizans dönemi tarihçileri Michael Psellos, Anna Komnene veya Niketas Choniates gibi seleflerinden derhal ayırır. Onlar İstanbul merkezli bir dünya görüşüne sahip iken Chalkokondyles belki de hiçbir zaman imparatorluk başkentinde bulunmamıştır ki, bundan dolayı sürpriz olmayan bir şekilde bu şehir *Tarih'in Kanutları*'nda başat bir rol oynamamaktadır. Bu çalışma Bizans İmparatorluğu'nun düşüşünden daha çok Türklerin yükselişi ile ilgilidir. Aynı şekilde Chalkokondyles'in tarihinde Bizans politik ideolojisini tasdik ettiğine dair bir işaret yoktur. Kendisi Bizans İmparatorluğu'nun içindeki ve dışındaki Grekçe konuşanları tarif etmek için Romalılardan daha çok "Hellenler" kelimesini kullanmakta hiç tereddüt etmemiştir. Romalı sıfatını Papa ve Batı kilisesine ayırmıştır.¹⁰

Sonuç olarak, karakter ve eylemleri genelde Bizans tarihçileri tarafından iyi veya kötü tarihi gelişmelerin temel sebebi olarak görülen Bizans imparatorları Chalkokondyles'in çalışmasında çok azaltılmış bir rol oynar. Tartışıldığı halde,

olarak kullanılacaktır. Laonikos Chalkokondyles'te bulunan I, II ve III. Kitapların İngilizce çevirisi için: *A translation and Commentary of the Demonstrations of Histories*, trans. Nikolaos Nikoloudis (Athens 1996) –bundan sonra N- ve Kitap VIII: J. R. Merville-Jones, *The Siege of Constantinople: Seven Contemporary Accounts* (Amsterdam 1972) 42-55 – bundan sonra M.

⁸ B 3-4; D I. 1-2; N 89.

⁹ B 8; D I. 6; N 44, 95. 16. Yüzyılda Giritli bir doctor olan Antonios Kalosynas tarafından yazılmış, tamamlanmamış ve görünüşe göre büyük oranda kurgu olan bir biyografisi halen hayattadır: "Vies des Chalkokondyles d'Athènes", C. Hopf, *Chroniques Gréco-romanes* (Paris 1873) 243-5. Atina'daki Acciaiuoli için bkz. K. M. Setton, "The Catalans and Florentines in Greece, 1380-1462", *History of the Crusades*, ed. K. M. Setton III (Madison, Wisconsin 1975) 225-77; Peter Lock, *The Franks in the Aegean, 1204-1500*, (London 1995), 130-1.

¹⁰ Bkz. örneğin: B 6, 64; D I. 4, 58; N 93, 185. Daha sonraki yazarların Grekçe'de "Hellene" kullanımı eğilimi için bkz. Speros Vryonis, "Byzantine cultural self-consciousness in the fifteenth century", *The Twilight of Byzantium. Aspects of Cultural and Religious History in the Late Byzantine Empire*, ed. Slobodan Ćurčić, ve Doula Mouriki (Princeton 1991) 5-14; Steven Runciman, *The Last Byzantine Renaissance*, (Cambridge 1970), 15-23.

daha erken dönem tarihçiliğinde yaptıkları gibi manzaraya hâkim olmazlar ve suçu herhangi bir ya da birkaç imparator üzerine tutuşturma girişimi yoktur. Chalkokondyles bazı imparatorları belirli noktalarda şüphesiz eleştirmiştir. II. Andronikos Palaeologos (1282-1328) Katalan kumpanyasının zayıf idaresi, savurganlığı ve yanlış yönetimi nedeniyle ayıplanmıştır. V. Ioannes Palaeologos (1354-91), hükümdarlık görevlerine katılmaktan daha çok arp çalan kadınların etrafında onları dinleyen avare bir serseri olarak tasvir edilmiştir.¹¹ Bu özel eleştirilere rağmen yine de *Tarihin Kanunları*'nda Bizans imparatorları ve onların başarısızlıkları, Osmanlı Türklerinin yükselişi için büyük bir neden olarak belirtilmez.¹²

Chalkokondyles'in Latin yönetimindeki Atina'daki kökleri Bizans imparatorları ve imparatorluk ideolojisinin onun tarihsel nedenselliğinin kavramlarında küçük bir rol oynamasını temin etmesi gibi muhtemelen sonradan aldığı eğitim de özellikle Doukas'ın çalışmasının başat özelliklerinden, belirli bir Hıristiyanlık açıklaması olan günahın cezalandırılmasını ortadan kaldırmıştır. Onun eğitimi Chalkokondyles'in babası George'un Acciaiuoli arasındaki bir aile çatışmasında yanlış tarafı seçmesinin bir sonucu olarak görülebilir. 1435'te ailesi erken 15. yüzyılda halen Bizans yönetimi altında bulunan Peloponnesus'ta bulunan Mistra'ya sürgüne zorlanmıştı. Genç Laonikos orada filozof ve âlim Georgios Gemistos Plethon'un talebesi oldu.¹³ Plethon, Plato'nun ve Neoplatonistlerin (Yeni Platoncular) o derece ateşli bir savunucusuydu ki son yıllarında ve ölümünden sonra 1452'de gizli pagan inanışları taşımakla suçlanmıştı. Sadece bazı kısımları günümüze ulaşan son çalışması *Kanunlar Hakkında* (Νόμων Συγγραφή) yeni Platoculukla klasik paganizmin bir sentezini savunmakta ve tanrılar, özellikle en büyük tanrı Zeus için ilahiler, dualar ve ayinler içermekteydi. Şaşırtıcı olmayacak bir şekilde, bu çalışma kilise otoriteleri tarafından ciddi bir saldırıya maruz kaldı ve İstanbul

¹¹ B 20, 28, 81-2; D I. 17, 25, 76; N 109, 207.

¹² Bu konuda bkz. Nikolaos Nikoloudis, “Ερμηνευτικά προβλήματα ἑνός ἱστορικοῦ γεγονότος: κατάληψη τῆς Καλλιπολης καὶ ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης”, *Ta Iστορικά*, 16 (1992) 41-8, 46. Daha evvelki Bizans tarihçiliğinde imparator ve şehrin önemi için bkz: Franz Tinnefeld, *Kategorien der Kaiserkritik in der byzantinische Historiographie von Prokop bis Niketas Choniates* (Munich 1971) 180-93; Roger Scott, “The Classical Tradition in Byzantine Historiography”, *Byzantium and the Classical Tradition*, ed. M. Mullett and R. Scott, (Birmingham 1981), 61-74, 63, 71; Jonathan Harris, “Distortion, Divine Providence and Genre in Nicetas Choniates's Account of the Collapse of Byzantium 1180-1204”, *Journal and Medieval History*, 26 (2000), 19-31, 24-5.

¹³ B 320-2; D II. 93-4; N 41-57; William Miller, “The last Athenian historian”, *JHS*, 42 (1922), 36-49, 36-8; E. Darko, “Zum Leben Laonikos Chalkokondyles”, *BZ*, 24 (1923-4), 29-39; Setton, *Papacy and the Levant*, II, 51.

patriği Georgios Scholarios daha sonra tüm kopyaların aforoz cezasıyla yakılmasını emretti.¹⁴

Paganizm suçlamalarının doğruluğunun derecesi tamamen açık değildir, fakat kesinlikle güven içerisinde söylenebilir ki, Plethon en azından oldukça alışılmadık bir Hıristiyan idi. Chalkokondyles'in Plethon'un fikirlerinden etkilenmesi pekâlâ mümkündür ve bu da onun çalışmasındaki nedenselliğe belirgin bir Hıristiyan yaklaşımının olmamasını açıklıyor olabilir. Kendisi Bizanslıların günahlarına kayıtsızdı ve tam manasıyla Doukas'ta önemli bir mesele teşkil eden Floransa Konsili konusunda tarafsızdı. "Birlik" in mimarı Bessarion'u "adil ve bilge" olarak övmüş ancak Mark Eugenikos ve George Scholarios gibi "birlik karşıtlarına" karşı gazez sahibi görünmemiştir.¹⁵ Bundan dolayı günahın bir cezası olarak ilahi gazap Türklerin yükselişi için Chalkokondyles'in açıklamalarından biri olarak nitelenemez.

Bu da, İstanbul'un düşüşü için 15. yüzyıl Grek yazarlarında bulunan ikinci açıklamayı, klasik tyché veya kör kaderi, ortaya çıkarmaktadır. Bu daha çok Chalkokondyles'in bakış açısındaki unsurdur. Hocası Plethon onun *Kanunlar*'ında oluşturduğu *Kader Hakikatinde* (Περὶ Εἰμαρμῆς) adındaki kısa bir risalenin yazarıydı. Bu ilmî eserde, Plethon geleceğin tamamının Tanrı veya tanrılar tarafından vazgeçilmez ve kararlı bir biçimde insanlığın mutlak iyiliği için -ki insanlar bunu değiştirme kudretine sahip değildir- tayin edildiği kanaatine vardı.¹⁶ Chalkokondyles, Grek klasiklerinden özellikle de *Tarihin Kanunları*'nın ilk satırında hayranlığının açık olduğu Herodot'tan doğrudan etkilenmiş olabilir.¹⁷ Chalkokondyles'in eserine serpiştirdiği "tyché"nin yaygın alıntılarının arkasında Doukas ve Kritoboulos'taki gibi Plethon'un veya Herodot'un etkisinin olması muhtemeldir. Örneğin V. İoannes Palaeologos'un oğlu Andronikos Osmanlı sultanının ordugâhını ziyaret ettiği zaman

¹⁴ George Gemistos Plethon, *Traité des lois*, ed. C. Alexandre, trans. A. Pellissier, (Paris 1858), 1-261; C. M. Woodhouse, *George Gemistos Plethon: The Last of the Hellenes*, (Oxford, 1986), 318-356; F. Masai, *Pléthon et le platonisme de Mistra* (Paris 1956) 208-23; John Monfasani, "Platonic Paganism in the fifteenth century", *Reconsidering the Renaissance*, ed. Mario A. Di Cesare (Binghampton, New York 1992) 45-61, s. 49-5, tekrar baskı: John Monfasani, *Byzantine Scholars in Renaissance Italy: Cardinal Bessarion and Other Emigrés*, (Aldershot 1995) no. X.

¹⁵ B 293; D II; Nikolaos Nikoloudis, "Laonikos Chalkokondyles on the Council of Florence", *Ekkelesiastikos Pharos*, 3 (1992), 132-134.

¹⁶ Plethon, *Traité des lois*, 64-78; Woodhouse, *George Gemistos Plethon*, 332-4; A. Keller, "Two Byzantine scholars and their reception in Italy", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 20 (1957), 363-70, 363-6.

¹⁷ B 3-4; D I. 1-2; N 77, 89. Cf Herodotus I.1.

Chalkokondyles onun kendisini “tychê”ye ve Tanrıya emanet etmiş bulunduğunu iddia ettiğini kaydetmiştir.¹⁸

Böylesine pasajlar Chalkokondyles’in “tychê” fikrinin kullanmasının ne anlama geldiği sorununu ortaya atar. 1964’te bir makalede C. J. G. Turner, bu kelimenin onun tarafından kullanımını analiz ettikten sonra bunların iki şeyden biri anlamına geldiği sonucuna varmıştır. Hocası Plethon’un yapmış olduğu üzere, Chalkokondyles olayların “tarafsız doğaüstü bir güç” tarafından şekillendirildiği gibi samimi bir inanişaya sahip olmuş olabilir. Alternatif olarak klasik bir sözcüğün böyle serpintilerini yalnız bir “antik merakı” temsil edebilir, daha fazlasını değil. Her ne kadar Chalkokondyles tarihte geçerli olan doğaüstü bilinçten bütünüyle yoksun olmasa da, Turner bunların daha çok ikincisi olduğu sonucuna varmıştır. Eğer Turner haklıysa, görülebilir ki Chalkokondyles “tychê” ve benzer kelimeleri Doukas’ın yaptığı gibi, nesrini uygun bir antik söz dağarcığıyla süsleme amacıyla kullanmıştır.¹⁹

Şimdiye kadar Chalkokondyles’in Türklerin yükselişi hakkındaki açıklamalarıyla ilgili bu araştırma orijinal ve çarpıcı çok az şey ortaya çıkarmıştır. Özellikle herhangi bir Hıristiyan çözümünden sakınılmış fakat ilk bakışta samimi inaniştan daha çok göz boyama edebiyatını temsil eden orijinallikten oldukça uzak, klasik gelenek dışında hiçbir şey bunun yerini almamıştır. Buna karşın böyle bir sonuç Chalkokondyles’in çalışmasına ve tarihsel nedensellik hakkındaki fikirlerinin hakkını vermez. *Tarihin Kamuları*’nın daha derinlemesine bir incelemesi diğer Hıristiyan yazarların çalışmalarından belirgin şekilde ayrılan çok sayıda özelliği ortaya çıkarmaktadır.

Bu farklılıkların en çarpıcı olanlarından biri Chalkokondyles’te tam anlamıyla hem Bizans tarihçiliğinin aşikâr bir özelliği haline gelmiş diğer toplumlar hakkındaki bilgisizliğin hem de Doukas ve diğerlerinin çalışmalarında bulunan fanatik Türk nefretinin bulunmamasıdır. Aksine Chalkokondyles Osmanlılar ve onların idare yöntemleri hakkında çok bilgilidir. Osmanlı mali yönetimi konusunda görünüşe göre sultanın bazı kâtiplerinden alınan bilgilerle temellendirilmiş doğru bir tarif vermiştir.²⁰ Günlük ibadet zorunluluğu ve sadaka verme gibi noktalardan bahsederek İslam’ın doğuşu ve gelişimiyle ilgili dikkate şayan derecede adil ve bilgiler sunmaktaydı.²¹ Belli başlı Türklere

¹⁸ B 61; D I. 55; N 181.

¹⁹ N 63; C. J. G. Turner, “Pages from late Byzantine philosophy of history”, *BZ*, 57 (1964), 346-73, 359-61.

²⁰ B 437-41; D II. 197-201; Speros Vryonis, “Laonikos Chalkokondyles and the Ottoman Budget”, *International Journal of Middle East Studies*, 7 (1976), 423-32, tekrar baskı: Vryonis, *Studies on Byzantium, Seljuks and Ottomans*, no. XII.

²¹ B 119-26; D I. 111-18; N 275-83.

geldiğinde, Chalkokondyles bazen olumlu biçimde övücüydü. Osmanlı Türklerine adını veren emir Osman'ın (1288-1326) "ihtişamlı ve kahramanca eylemler ortaya koyduğu" söylenmiştir.²² 1354'te Türklerin Gelibolu'yu ele geçirmesine yol açan Orhan'ın oğlu Süleyman "iyi bir general ve savaşta çok becerikli bir liderdi."²³ Sultan I. Murad (1362-1389) bilgeliği ve enerjisi, onun sağ kolu Hayreddin Avrupa ve Asya'daki büyük icraatlarından ötürü övülmektedir.²⁴ Hatta İstanbul'u kuşatan ve Hıristiyanların amansız düşmanı olan I. Bayezid (1389-1402) bütünüyle olumsuz bir ışık içinde tasvir edilmeyerek cesareti ve enerjisi için övülmüştür.²⁵

Sadece İstanbul'un fatihi II. Mehmed aşağılama için seçilip ayrılmıştır. Bunda Chalkokondyles, Herodot'a olan borçluluğunu Sultanı düşmanlarının olduğu kadar kendi tebaasının yaşamları konusunda da kaygısız, keyfi ve bencil bir zorba gibi Pers kralı Kserkses'in kalıbına sokarak bir kez daha sergilemektedir. Mehmed'in ordularını İstanbul kuşatmasındaki teşvik etme yöntemi onlara iyi savaşılırsa bol ganimet sözü vermek, eğer savaşmazlarsa ölümdü. Onun hedeflerinin "kader"i onun en ufak bir hevesine bağlıydı ki veziri Halil ona "üzülmemiz ya da mutlu olmamız senin elindedir" demiştir. Chalkokondyles aynı zamanda Mehmed'i İstanbul'un düşüşünün ardından kısa süre önce esaretten kurtulmuş olan tüm Greklerin katli gibi sayısız zalimce davranışla anar.²⁶ Buna karşın Mehmed'in düşman portresi muhtemelen 1481'teki ölümünün ardından Türkler nezdinde kendisine duyulan husumeti yansıtan bir istisnadır.²⁷ Genel olarak Chalkokondyles geleneksel düşmana karşı kayda değer bir tarafsızlıkla temeyyüz eder.

İlk bakışta, bu tarafsızlık için açık bir sebep yoktur. Chalkokondyles, Kritoboulos gibi herhangi bir şekilde Osmanlı rejimine bağlı değildi. Dolayısıyla bunun arkasında yatanın kendi hayat görüşü ve insan ilişkilerinin önceden belirlenmiş kader tarafından yönetildiği fikrinden rahatsızlık duyması olduğu muhtemel görünmektedir. Bu rahatsızlık 1448'deki II. Kosova Savaşı'nda kısa süre önceki tek kişilik bir düellodan muzaffer ayrılan bir Türk askerinin sözcükleri hakkındaki kaydından ortaya çıkar. Ona niçin bu kadar cesur olduğu sorulduğunda asker bir keresinde avlanırken bir tavşana birkaç ok atmış olmasına rağmen onu vurmaya başaramadığı cevabını vermiştir. Bundan dolayı o

²² B 15-16; D I. 13; N 103.

²³ B 32; D I. 28-9; N 125.

²⁴ B 48, 55-6; D I. 44, 51; N 145, 153-5.

²⁵ B 162; D I. 152; N 329.

²⁶ B 393-4, 403-5; D II. 158, 166-8; M 49, 54-5.

²⁷ Cf. Herodotus, VII. 35-9. II. Mehmed'e Türk düşmanlığı için bkz. Franz Babinger, *Mehmed the Conqueror and his Time*, trans. Ralph Manheim, (Princeton 1978), 409-32; Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1481*, (İstanbul 1990), 252.

tavşanın sağ salım kaçmasının altına yazılmış olduğu (εἰμαρμένον) sonucuna varmış ve keza kaderinin uzaması önceden takdir edilmişti. Buna karşın Chalkokondyles, bu onun kendi görüşü değil genelde Türk ve Müslümanlar arasında ortak olarak bulunan oldukça yaygın bir şey olduğunu anlatmaya girişmektedir.²⁸ Onun bu konudaki kendi düşüncesi, İstanbul'un düşüşünün ilişkili olmasını istediği bir şeyden daha çok, Roma'da tutulan bir kavram olarak Truva'nın düşüşünün bir cezası olduğu fikrini sert bir şekilde reddetmesinden ortaya çıkar.²⁹ Tarihin bu döngüsel görüşü kesinlikle ona göre değildi.

Eğer Türklerin zaferi ne Tanrının Hıristiyanları cezalandırmasının bir yolu, ne de değişmez bir kader değilse, insanoğlunun bu sonucu kendi kendine getirdiği şeklinde tek bir farklı açıklama söz konusu olabilir. Bunun Chalkokondyles'in görüşü olduğu görülecektir. Ancak o görüşünü kullandığı klasik dille kısıtlanmış, "tyché" geleneği aracılığıyla aktarmıştır. Bunu "tyché"yi ile bağlantılı bir diğer idea ile kısmen "erkekçe fazilet", cesaret veya korkusuzluk manasına gelen "arete (ἀρετή)" veya "fazilet/erdem" ile bu terkibi tarih görüşünün ve büyük milletlerin yükselişinin arkasındaki nedenin tam merkezine yerleştirerek yaptı. Bunu *Tarihin Kanutları*'nın en başında Romalıları (Eski Romalılar kastediliyor) orijinalinde "iyi talih ve siyasi erdem dengesinin bir sonucu olarak dünyadaki en güçlü millet" olarak açıklamasıyla belirgin bir şekilde yapmıştı. Diğer taraftan Hellenler (Eski Grekler kastedilir) büyük ölçüde "tyché"yi tek başına gerçekleştirirken "arete"de eksiklerdi. Hellenler'in Romalılar tarafından en sonunda bozguna uğratılmış olmasının sebebi de buydu.³⁰

Belirli bir halkın başarısının genel sebebini saptarken Chalkokondyles bunu Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişini yine aynı sebebe yani iyi talihi beraberinde getirmiş olan Türklerin faziletlerine atfeder. Bunu Sultan I. Murad'dan bahsederken iki olayda belli eder. İlki Murad'ın oğlu "Saudji-Savcı"nın idare ettiği bir isyanla karşı koyduğundadır: Murad'ın "tyché" ve "arete"sinden haberdar olan isyan birlikleri kendi güvenliklerinden endişe etmişti. İkincisi 1389'da Kosova Savaşı'nda ölümünün ardından onun kariyerini özetlediği zaman gelir ve sultanın savaşta asla mağlup olmayarak "tyché" ve "arete"ye sahip olduğunu ifade etmiştir.³¹ I. Bayezid de hiç şüphesiz Chalkokondyles tarafından uydurulmuş bir konuşmada kendi başarısını sadece bu terkibe dayandırmıştır:

²⁸ B 359-61; D II. 127-30; Turner, 360.

²⁹ B 403; D II. 166-7; M 4. Benzer bir hikaye için bkz. Usamah Ibn Munqidh, *An Arab-Syrian Gentleman and Warrior in the Period of the Crusades*, trans. Philip K. Hitti, (New York 1893), 193-4.

³⁰ B 5; D I. 2-3; N 91.

³¹ B 44, 55; D I. 40, 50-1; N 139, 153.

...O çok fazla hükümdarı bozguna uğratmamıştı ve gözü pekliği ve cesareti vasıtasıyla tedbirli (dikkatli) oluşu yüzünden çok güçlü olmuştu. Birçok kralın iyi talih ve cesaret (τύχη ... καὶ τολμή), vasıtasıyla tedbirsizce eylemler gerçekleştirdiğini söylemiştir. Ne zaman tedbire güvenmişlerse her şeyi utanç içinde kaybetmişlerdir.³² Aynı sebepten ötürü ne zaman Osmanlı sultanları “arete”yi sergilemekte başarısız olsalar “tyché”nin onları terk etmesi kesindi.

Bu ders Chalkokondyles’in 1402 yılında Ankara’da Bayezid’in Moğol hükümdarı Timur tarafından feci mağlubiyetinin anlatısında güçlü bir biçimde yazılmıştı. Kederli sultan tutsak olduğunda, muzaffer han Timur onu azarlamıştır: “Niçin talihine (kaderine) kafa tuttun ve bize savaşmak için meydan okudun? ...Eğer başın bulutlar üzerinde olmasaydı ve sen böyle kibirli (küstah) olmasaydın, başına bu felaket gelmeyecekti diye düşünüyorum.”³³ Bayezid’in gururu (ὕβρις) “arete”nin yerine geçti ve böylece talihin onun aleyhine dönmesine neden oldu.

Dolayısıyla Chalkokondyles; Doukas, Kritoboulos veya Türklerin başarısı hakkında açıklama yapan başka herkesten çok farklıdır. Ancak bu farklılık onun fikirlerinin kaynağı sorununu ortaya çıkarır. Bu fikirler onun Klasik Grek modellerine dayandırılmaz. Felakete yol açan kibir fikri Klasik Grek yazarları arasında yaygın iken ve çoğu kez onlar “tyché”nin kullanımını kör, kişisel olmayan (gayri şahsi) bir güç olarak yaparken, bunlarda, Greklerin Romalılarca fethi anlatısının buraya uygun bir model teşkil etmesinin beklenebileceği Polybius’ta bile, “tyché ve “arete”nin terkibi yöntemi bulunmaz.

Eğer Chalkokondyles’in esin kaynağı Grek klasikleri değilse, çalışmalarında bazen bu terkinin görüldüğü Bizans dönemi klasik tarz yazarlarını takip ettiğini düşünülebilir. 6. Yüzyıl tarihçisi Procopius General Belisarius’un fetihlerinden ve onun ordusundan “faziletin başarıları” (τις ἀρετῆς ἔργα) olarak bahsetmiştir.³⁴ Bazen de savaştaki bir mağlubiyet düşmanın hatta bir kâfir Türk’ün faziletine bağlanabilmekteydi. 1071’de Malazgirt’te Selçuklu Sultanı Alparslan’a karşı olan Bizans mağlubiyeti hakkında yazarken, Michael Attalates esir imparator IV. Romanos Diogenes’e insanca muamelesi üzerinden düşmanlarına gösterdiği şefkat sebebiyle Sultanın bu zaferi hak ettiğini beyan etmiştir.³⁵ Ancak Attalates gibi Bizans yazarlarının nadiren paralelinde olanlar çok dağınıktır ve nadiren bir model oluştururlar; zira Chalkokondyles çok daha ileriye gitmiş ve “tyché-arete bağı”nı incelemesinin tam kalbine yerleştirmiştir.

³² B 151; D I. 141; N 315.

³³ B 158; D I. 148; N 325.

³⁴ Procopius, *History of the Wars*, trans. H. B. Dewing (Loeb Classical Library, IV, Cambridge, Mass., and London 1924), 236.

³⁵ Michael Attalates, *Historia*, ed. W. Brunet de Presle and I. Bekker, (Bonn 1853), 165.

Dahası Chalkokondyles'in Attaleiates ya da diğer birçok Bizans yazarını gerçekten okuduğuna dair bir kanıt yoktur.³⁶

Tek muhtemel sonuç Chalkokondyles'in tarihi nedensellik kavramını hiçbir biçimde Grek eğitimi ya da Bizanslı seleflerinden değil, oldukça farklı bir kaynaktan Batı Avrupa ve özellikle Rönesans İtalya'sından elde ettiğidir. Talihin, faziletin olduğu yerde bulunmaya eğilimli olması" teorisi köklerini Grek klasiklerinden daha çok Latin klasiklerinden ve bilhassa Livy'den alır. Roma tarihinde Livy tekrar tekrar Romalıların iyi talihiyle bunların "virtus"ları, yani Grek "arete"ye eşit olan erkekçe cesaret arasında bağlantılar kurar.³⁷ İkisi arasındaki bağ, her ne kadar Livy bazen bunu ima ediyor gibi gözükse de talihin faziletin bir ödülü olduğu fikriyle çok fazla uyumsuz. Tam tersine, fazilete sahip olanların kötü talihin ortaya çıkardığı zorlukları aşması ve sonunda bir ölçüde kendi şanslarını yaratarak kazanmaları daha olası olabilir. Aynı şekilde Cicero'nun *Tusculan Disputations*'unun ana teması acı ve şeytanın virtus ile üstesinden gelenebilir olmasıdır.³⁸

Livy ve Cicero'daki talih fikri geç 14. yüzyıl ve erken 15. yüzyıl boyunca İtalyan hümanist yazarlarca sık sık yeniden inşa edilmiştir. Bu, bilinçli bir şekilde Cicero'yu taklit ederken "bizim talihle savaşımızda bizi yalnızca fazilet muzaffer kılabılır" diyen Petrarch (1304-74)'ın *De Remediis Utriusque Fortuna*'sinde bulunabilir.³⁹ Kendi içerisinde bu fikir sıradan ve gelenekçidir ve daha sonraki bu yazarlardaki kullanımı çoğunlukla insan yaşamındaki iniş-çıkışları açıklayan gerçek bir girişiminden daha çok Dukas'ın bir klasik nostalji pratiği olarak tychê sözcüğünü kullanımına benzer görünmektedir.

Buna karşın bazı İtalyanlar daha ileriye gitmiş ve "virtus"a özellikle Livy'ninkinden oldukça farklı bir anlam atfederek birçok açıdan temel fikirle oynamışlardır. Örneğin Neapolitan Giovanni Pontano'nun 1499 tarihli risalesi *Talib Üzerine'de (on Fortune)* fazilet, Tanrının kaderin aşırılığını ıslah etmelerine yardımcı olmak için insanlara bahsettiği bir çeşit bağışlama içgüdüleri olur.⁴⁰ Hepsinin arasında en meşhuru Machiavelli'nin *Prens (The Prince)* (1513)'inde

³⁶ Nikephoros Gregoras'ın çalışmasında bir istisnanın olduğu görülür: N 68-9.

³⁷ Livy, *History of Rome*, 30.12.12: "Omnia quidem ut posses in nobis di deberunt virtusque et felicitas sua", Cf. 5.34.2, 8.29.5, 34.37.4; Iiro Kajanto, *God and Fate in Livy* (Turku 1959), 79-91.

³⁸ E.g. *Tusculan Disputations*, 2.13-14.

³⁹ Petrarch, *De Remediis Utriusque Fortuna* (Lyons 1577) 4. İngilizce çeviri: *Remedies for Fortune Faier and Foul*, trans. Conrad H. Rawski, I (Bloomington, Indiana 1991) 1.

⁴⁰ Giovanni Pontano, "De Fortuna", *Opera Omnia Soluta Oratione Composite*, I (Venice 1518), 264r-309v; Don Cameron Allen, "Renaissance remedies for fortune: Marlow and the Fortunati", *Studies in Philology*, 38 (1941), 188-191; Carol Kidwell, Pontano, *Poet and Prime Ministre*, (London 1991), 292-293.

bulunmaktadır. Burada fazilet ihtiyacında direktmenin bir gelenek olmasına rağmen Machiavelli sorunları büker ve hükümdardaki faziletin şahsi bir vatandaştan umulandan oldukça farklı bir şey olduğunda ısrar eder. Mevkii, bir birey olarak yaptığında ahlaksız olarak değerlendirileceği yollarla, devletin iyiliği için hareket etmeyi gerektirmektedir.⁴¹ Bu yolla fazilet ister Tanrı, ister kader olsun, belirli bir metafiziksel varlığın lütfünü kazanacak bir takım dindarlık hükümleri olmaktan çıkmaktadır. Tam tersine, uygulandığında başarıya yol açacak olan pratik eylemlere dönüşmektedir.

Dolayısıyla fazilet ve kader arasındaki bağ sırf Rönesans İtalya'sındaki edebi geleneğe daha fazladır. Dahası onun kullanımı ve tekrar tanımlanması Machiavelli'in koyduğu politik kullanımın çok ötesine gitmiştir. Onunla ortaya çıkan bu sıklık genellikle hümanist çevrelerce benimsenen, insana değerini verenin kendi özgür iradesi, kendi yolunu seçmek ve irade ve aklını kullanarak alın yazısına şekil vermek kabiliyeti olduğu fikridir. Bu kanaat Floransalı Platonist Marsiglio (1433-99)'nun eserindeki kaderciliği ayıpladığı Plethon'un *Kader Üzerine* kitabının incelemesindeki negatif reaksiyonu açıklar.⁴² Bu ayrıca Chalkokondyles'in çalışmasındaki fazilet ve talih vurgusunu açıklamaktadır.

Chalkokondyles'in, tarih vizyonunu gösteren, geçmişinden, eğitiminden ve olgunluk döneminden beri ona bolca fırsat sunan Rönesans İtalya'sından doğan fikir modasından etkilenmiş batı fikirlerini ve edebi geleneklerini taşıması neredeyse hiç şaşırtıcı değildir. Etki ilk önce hocası vasıtasıyla dolaylı olarak gelmiş olmalıdır. Plethon kiliselerin birleşmesinin tartışıldığı Konsil'e katılırken 1438-1439 yıllarında Floransa'da kalmış ve Plato ve Aristoteles'in görelî değerleri hakkında İtalyan âlimlerle derin tartışmalara girme şansı bulmuştu.⁴³

Ancak, ileriki bir safhada bu etki, muhtemelen Chalkokondyles'in İtalyan hümanistlerle kurduğu doğrudan temas vasıtasıyla geldi. Muhtemel bir kaynak Chalkokondyles'in memleketi Atina'yı yönetmiş Floransalı Accioaiuoli ailesidir. Atina'nın son dükü II. Francesco'nun 1456'da Osmanlılar tarafından şehirden çıkarılmasına rağmen ailenin Floransa'daki diğer üyeleri, özellikle Donato Acciaioli (1428-78) ve kardeşi Piero Yunanistan'la bağlantıları korumaya devam etmiştir. Her ikisi de Klasik Grekçe öğrencisiydi ve 1456'da Floransa Üniversitesi'nde eğitim veren İstanbullu âlim Ioannes Argyropoulos'un getirilmesinde katkıları olmuştur. Chalkokondyles'in Piero veya Donato

⁴¹ Niccolo Machiavelli, *The Prince*, trans. George Bull (Harmondsworth 1999, 2nd ed.) 49-50; Thomas Flanagan, "The concept of Fortune in Machiavelli", *The Political Calculus, Essays on Machiavelli's Philosophy*, ed. Anthony Parel, (Toronto 1972), 127-156, 129-135; Quentin Skinner, *Machiavelli*, (Oxford 1981), 23-31, 39-41.

⁴² Plethon, *Traité des lois*, 64-79; Keller, "Two Byzantine Scholars", 363-6; Quentin Skinner, *The Foundations of Modern Political Thought*, I (Cambridge 1978), 94-101.

⁴³ Woodhouse, *George Gemistos Plethon*, 128-88; Harris, *Greek Emigrés*, 68, 129.

Acciaiuoli ile tanıştığına dair açık bir kanıt yokken onların Chalkokondyles'i tanıdığı kesinlikle mümkün değildir. Dahası en azından bir tane İtalyan hümanist antikacı ile Anconalı Ciriaco ile karşılaşmıştır. 1447 yılı yazında Ciriaco, Chalkokondyles'le Mistra'da tanışmış ve bu genç Grek ona eski Sparta harabeleri için rehberlik yapmıştı.⁴⁴

Hatta kanıtın oldukça belirsiz ve çelişkili olmasına karşın 1460'da Peloponnesus'un Türklerce fethinin ardından Mistra'dan ayrılmış olan Chalkokondyles'in son yıllarını İtalya'da geçirmiş olması ve tarihini burada yazmış olması muhtemeldir. En azından ailesinin bir üyesi, kuzeni Demetrius Chalkokondyles 15. Yüzyılın sonunda Padua'da Grekçe öğreterek İtalya'da ikamet etmiştir.⁴⁵ Alternatif bir teoriye göre, Laonikos ömrünün sonuna kadar Venedik yönetimindeki Girit adasında yaşamıştır.⁴⁶ Her iki durumda da onun yazımını etkileyecek Latin edebiyatı ve Batı düşünce modasının içinde bir pozisyonda olacaktı.

Daha problematik olan, Chalkokondyles'in niçin bu fikirleri Türklere uygulama ihtiyacı hissettiği idi, zira İtalyan hümanistlerin hiçbiri bunu yapmamıştı. Onlardan iyi bir şansa sahip olanlarından biri daha sonra Papa II. Pius (1458-64) olacak olan Aeneas Sylvius Piccolomini'dir. Pius, İstanbul'un düşmesinden dolayı derinden üzülmüştü ve Papalığının büyük kısmını şehri geri almak için bir Haçlı Seferi organize etme girişimiyle geçirmişti. Bu istikametteki gayretleri çerçevesinde Pius, Türklerin kökenleri üzerine, onların Truvalıların torunları olduğunu açıkça inkâr eden ve dolayısıyla İstanbul'u ele geçirmenin bir şekilde alınlarına yazıldığını söylediği bir risale kaleme almıştır.⁴⁷ Bu, kendisine Chalkokondyles'in daha sonra yapacağı şeyi yapma ve Osmanlı'nın talihiyle onların kendi kabiliyetlerini bağlama fırsatı vermiş olabilirdi. Nihayetinde kendisi bu geleneğe aşina bir kişiydi. Bunu bizatihi şans tanrıçasıyla yapılmış hayali bir görüşmeyi açıkladığı 1444'te yazdığı *Talihin Riyası* adlı çalışmasında kullandı. Bu tartışmadan ortaya çıkmıştır ki talih asla kör, katı değildir ve onun lütfuyla kazanılabilecek belirli davranış tipleri olduğunu kabul etmeye hazırdır. Onu her şeyden önce mutlu eden şey cesaretti.⁴⁸ Buna karşın Türkler üzerindeki

⁴⁴ Vespasiano da Bisticci, *The Vespasiano Memoirs, Lives of Illustrious Men of the Fifteenth Century*, trans. William George and Emily Waters (London 1926) 273-4, 278-9; Harris Emigrés, 69-70; Edward W. Bodnar, *Cyriacus of Ancona and Athens* (Brussels 1960) 58.

⁴⁵ N 46-8; Miller, "Last Athenian Historian", 38. Onun kuzeni Demetrius için bkz. D. J. Geanakoplos, "The Discourse of Demetrius Chalkokondyles on the inauguration of Greek studies at the University of Padua", *Studies in the Renaissance*, 21 (1974), 118-44.

⁴⁶ N 51-6; E. Darko, "Neue Beiträge zur Biographie des Laonikos Chalkokondyles", *BZ*, 27 (1927), 276-85.

⁴⁷ Piccolomini, "De Turcarum Origine", *Pius II, Opera Omnia*, (Basle 1551), 383-6, 383; Schwoebel, *Shadow of the Crescent*, 70-4.

⁴⁸ Aeneas Sylvius Piccolomini (Pius II), "Somnium de Fortuna", *Opera Omnia*, 611-16.

çalışmasında, Pius kör kaderi kullanmayı bırakmış ve Türk “virtus”unun onlara başarılarını kazandırdığını öne sürmeye girişmemiştir. Bunun yerine onları canavar olarak tasvir eden denenmiş ve itibar görmüş geleneğe geri dönmüştür.⁴⁹

Belki Pius’un yapmadığını Chalkokondyles’in yapma nedeni onun çok daha farklı bir durumda yaşamış olmasıdır. Atina ve Mistra’da Türkler çok yakındaydı ve onlara düşmanları karşısında üstünlük kazandıran örgütlenmelerinin yönlerini göz ardı etmek daha zordu. Ancak Chalkokondyles’in bu güçleri tanıma isteği Osmanlı taraftarı olduğu anlamına gelmez. Aksine, kendisi Grek imparatorunun bir kez daha kayda değer bir araziye yöneteceği günü dört gözle bekleyen bir Grek vatanseveriydi.⁵⁰ Türklerin faziletleri onlara geçmişteki başarılarını sağlamışken, muhtemeldir ki kendisi II. Mehmed’in zalimce davranışının fazilet ve talih sonunda Osmanlıları terk ettiğinin bir işareti olduğuna ve onların çöküş gününün çok uzak olmadığına inanmıştır. Onların hâkimiyeti kaçınılmaz cezalandırma ya da etkisiz bir rıza gösterme ile kabul edilecek bir kader olmayıp uzun vadede kararlılık ve cesaret ile devrilebilecek bir şeydir.

Dolayısıyla, Chalkokondyles, Pontano ve Machiavelli gibi, düşman bir toplumun şaşırtıcı başarısını açıklamak için fazilet-talih bağıyla oynadığı oyunlarda kayda değer bir cesaret ve yaratıcılık sergilemiştir. Onun çalışmasını Doukas ve Kritoboulos’unkiler ve Batılı gözlemciler Sakızlı Leonard ve II. Pius’unkinden tamamıyla farklı yapan şey bu durumdur. Bu durum, *Tarıklar*’ının kategorize edilmesini neredeyse imkânsız kılar. Söylenebilecek tek şey Chalkokondyles’in, insanlar ne adil ve korkunç bir Tanrının dalkavuk uşakları ne de dönek talihin çaresiz oyuncakları olduğuna inanmadığıdır. Son tahlilde, ister Hıristiyan ister Müslüman olsunlar, kendi kaderlerinin efendileridir.

⁴⁹ Piccolomini, “De Turcarum Origine”, 383.

⁵⁰ B 4; D I. 2; N 89.

